

Yasin MİKAYILLI

*Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi
Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsinin İstintaq
və Təhqiqat İdarəsinin rəis müavini,
polis polkovniki
e-mail: yasin.mikayilli44@gmail.com.
DOI: <https://doi.org/10.62130/JEBO4267>*

TƏHQİQATÇI TƏRƏFİNDƏN CİNAYƏT HAQQINDA MƏLUMATLARIN İSTINTAQ AİDİYYƏTİ ÜZRƏ GÖNDƏRİLMƏSİ SAHƏSİNDƏ BƏZİ PROBLEMLƏRƏ DAİR

XÜLASƏ

Bu məqalədə müəllif cinayətə dair məlumatların müvafiq istintaq orqanına göndərilməsi ilə bağlı cinayət-prosessual qanunvericiliyinin yanlış tətbiqini müzakirə edir. Müəllif istintaq orqanına göndərilən cinayət məlumatlarının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətinə aid olduğu halda, ilkin yoxlama materialları ilə birlikdə həmin icra strukturunun eyni istintaq orqanına göndərilməsinin yanlış olduğunu qeyd edir. Bu vəziyyət yoxlanılan şəxsin hərəkətlərində cinayət tərkibinin olduğu ehtimalına əsaslanaraq baş verir. Məqalədə müvafiq normaların elmi-praktik izahı verilir və Cinayət-Prosessual Məcəllənin müəyyən müddələrinin təkmilləşdirilməsi üçün konkret təkliflər təqdim olunur.

Açar sözlər: təhqiqatçı, cinayət haqqında məlumat, ilkin yoxlama, material, istintaq aidiyyəti

Təhqiqatçılar tərəfindən cinayət haqqında məlumatların istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi sahəsində normaların düzgün tətbiq edilməməsi, bu normaların elmi-praktik izahını zəruri etməklə yanaşı, bəzi normaların təkmilləşdirilməsinə də ehtiyac yaratmışdır.

Təcrübədə geniş surətdə tətbiq olunmasına baxmayaraq cinayət-prosessual qanunvericiliyə əsasən təhqiqatçının cinayət haqqında məlumatı, o cümlədən həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını istintaq aidiyyəti üzrə eyni orqan daxilində istintaq qurumuna göndərmək səlahiyyəti yoxdur.

1. Mövzunun aktuallığı.

Təhlil göstərmişdir ki, qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - CPM) cinayət işlərinin istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi sahəsində normaları bir qayda olaraq düzgün tətbiq olunur, az-az

hallarda mübahisəli qərarlar olduğu halda qanunvericiliyin tələbinə uyğun qaydada həll edilir. Lakin törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatların istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi ilə bağlı vəziyyət fərqlidir; daha doğrusu bu sahədə hüquq normaları düzgün tətbiq edilmir. Mövcud problem bir çox hallarda hüquq tətbiqədən tərəfindən qanunvericiliyin cinayət haqqında məlumatlara baxılması, həmin məlumatlar əsasında aparılan ilkin yoxlama, məlumat və ya materialın istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi sahəsində normalarının, o cümlədən təhqiqatçının cinayət işi başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi ilə bağlı səlahiyyətlərinin düzgün anlaşılmasından irəli gəlir.

Belə ki, təhqiqatçılar tərəfindən cinayət xarakterli məlumatlar üzrə mümkün olan bütün və ya qismən ilkin yoxlama hərəkətləri (şikayətçi, cinayətdən zərər çəkən, hadisə şahidi və cinayət haq-

qında məlumatda həmin əməli törətməsi istinad olunan şəxsin izahatlarının alınması, baxış, o cümlədən hadisə yerinə baxış keçirilməsi, maddi sübut əhəmiyyəti kəsb edən əşya və ya sənədin götürülməsi, bank məlumatlarının əldə edilməsi, sorğuların verilməsi və sair) icra edildikdən sonra müvafiq səbəb və əsaslar olduqda cinayət işi başlanmasa, belə səbəb və əsas olmadıqda isə cinayət işinin başlanmasının rədd olunması haqqında qərarlar qəbul edilməsi əvəzinə, bir çox hallarda toplanmış ilkin yoxlama materialı **“Cinayət haqqında məlumatın istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi”** və ya **“Materialın istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi”** haqqında qərar qəbul edilməklə qanunvericiliyin tələbi pozularaq eyni orqan daxilində istintaq qurumuna (idarəsinə, şöbəsinə, bölməsinə və ya qrupuna) göndərilir. Qeyd olunan qərarlarda səhvən CPM-in ayrı-ayrı normalarına, daha çox da 207.5.3, 213.1.1, 214.3.3 və ya 215-ci maddələrinə istinad olunur.

İstintaq aidiyyəti üzrə göndərilmə sahəsindəki belə təcrübənin yanlış olmasını əsaslandırmazdan əvvəl, qanunvericiliyin bu normalarına istinad olunmasında səhvlərin nədən ibarət olmasını aşağıdakı şəkildə qısaca əsaslandırmaq:

- CPM-in 207.5.3-cü (məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək) maddəsinə nəzər yetirdikdə bu normaya istinad olunması formal olaraq haqlı hesab oluna bilər. Lakin əslində aşağıda bu maddə ilə yanaşı həmin Məcəllənin 231.1.1-ci və digər aidiyyəti normalarının təhlilini verərkən əsaslandıracağıq ki, istintaq aidiyyəti üzrə göndərilmə dedikdə, törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatın (və ya bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) **bir icra hakimiyyəti orqanı daxilində olan ixtisaslaşmış təhqiqat qurumundan istintaq qurumuna göndərilməsi başa düşülməməlidir.**

- CPM-in 213.1.1-ci maddəsində həmin cinayətin araşdırılması onun səlahiyyətinə aid olmadıqda təhqiqatçının cinayət işini başlamadan törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərməsi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin bu norma da təhqiqatçıya məlumatı (və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını) xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının daxilində olan istintaq

qurumuna göndərməsinə imkan vermir. Qeyd olunan maddə məhz həmin icra hakimiyyəti orqanının istintaq aidiyyətində olmayan cinayət haqqında məlumatın (və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) qanunla belə cinayətlərin araşdırılması səlahiyyəti verilmiş digər icra hakimiyyəti orqanına (***məsələn, daxili işlər orqanlarından gömrük xidmətinə***) və ya prokurorluğa göndərilməni nəzərdə tutur.

- CPM-in 214.3.3-cü maddəsində cinayət haqqında məlumatın (və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) deyil, cinayət işi başlanmasından sonra 10 (on) gündən gec olmayaraq sonrakı araşdırmanın aparılması (***daha dəqiq ifadə etsək ibtidai istintaqın davam etdirilməsi – qeyd müəllifindir – Y.M***) üçün həmin cinayət işinin istintaq qurumuna, o cümlədən eyni orqan daxilində olan istintaq qurumuna göndərilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

- CPM-in 215-ci (Cinayət işləri üzrə ibtidai istintaqın aparılması) maddəsində isə sadə dildə ifadə etsək hansı orqanlar tərəfindən hansı cinayət işləri üzrə ibtidai istintaqın aparılması müəyyən edilmişdir. Bu orqanlar və cinayətlərin tam dairəsi müvafiq fərmanla tənzimlənmişdir (bu barədə 3.3 yarımbaşlığı altında bəhs edəcəyik).

Eyni zamanda “Materialın istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi haqqında” qərarlarda toplanmış materialın həmin təhqiqat orqanı üzrə istintaq qurumuna göndərilməsi əməldə cinayət tərkibinin olması ilə əsaslandırılır. Halbuki ibtidai araşdırılması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyət dairəsinə aid olan cinayət faktı üzrə əməldə cinayət tərkibinin olması təhqiqatçının bu materialı həmin təhqiqat orqanına daxil olan istintaq qurumuna göndərilməsi üçün deyil, elə özü tərəfindən cinayət işinin başlanması üçün əsasdır, başqa sözlə, əməldə cinayət tərkibinin olmasını müəyyən edən təhqiqatçı cinayət işinin başlamaq vəzifəsini bilavasitə özü daşıyır. Yaddan çıxarılır ki, əməldə cinayət tərkibi varsa təhqiqatçı özü cinayət işi başlamalı və zəruri hallarda 10 gün müddətində təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərini yerinə yetirərək (başqa sözlə, CPM-in 214.1.1-ci maddəsinə əsasən ibtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin icraatı şəklində təhqiqat aparmaqla) cina-

yət işini istintaq qurumuna göndərməlidir. Əks halda, yəni əməldə cinayət tərkibi yoxdursa və ya CPM-in 39.1 və 40-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş digər hallarda təhqiqatçı özü cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etməlidir.

Ümumiyyətlə, cinayət-prosessual qanunvericilikdə təhqiqatçının xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətinə aid edilmiş cinayətlər üzrə ilkin yoxlama materialını həmin orqan daxilində olan istintaq qurumuna göndərmək imkanı nəzərdə tutulmamışdır. Çünki istintaq aidiyyəti qaydalarına əsasən təhqiqatçının fəaliyyət göstərdiyi icra hakimiyyəti orqanı daxilində olan istintaq qurumuna göndərdiyi material üzrə cinayətin araşdırılması elə məhz onun özünün səlahiyyətinə aid edilmişdir. Əksinə CPM-in bir sıra müddəaları, o cümlədən 46.2, 86.2.1, 207.1, 207.5, 209.1, 210.1 və 212-ci maddələri müvafiq səbəb və əsaslar olduğu halda təhqiqatçının cinayət işinin başlanması haqqında, əks halda isə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etməsini təsbit etmişdir. Lakin təcrübə göstərir ki, təhqiqatçılar tərəfindən onların mülahizəsinə görə cinayət işinin başlanması üçün əsaslar olan ilkin yoxlama materialları bir çox hallarda elə həmin orqan üzrə istintaq qurumuna göndərilir.

Tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatın, o cümlədən bu məlumat əsasında aparılmış ilkin yoxlamanın nəticələrini özündə əks etdirən materialın eyni bir icra hakimiyyəti orqanı daxilində fəaliyyət göstərən təhqiqatçı tərəfindən cinayət işi başlanması və ya araşdırmanın davam etdirilməsi kimi əsaslarla həmin orqanın istintaq qurumuna göndərilməsinin qanuna uyğun və məntiqli olmadığını anlamaq üçün təhqiqatçının funksional vəzifələri, onun ilkin yoxlamasını apardığı məlumat üzrə müstəntiqlə eyni prosesual durumda olması, bu zaman onun səlahiyyətlərinin müstəntiqdən heç də fərqlənmədiyini vurğulanmalı, eyni zamanda bir sıra prosesual anlayışların mahiyyəti açılmalıdır.

2. Əsas anlayışlar və təhqiqatçının cinayət haqqında məlumatlara baxılması sahəsində səlahiyyətləri.

2.1. Təhqiqatçı və müstəntiq

Cinayət-prosessual qanunvericiliyin əsas anlayışlarının təsbit olunduğu CPM-in 7-ci maddəsində təhqiqatçı öz səlahiyyətləri daxilində CPM-də nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada cinayət təqibi üzrə təhqiqat aparən şəxs (7.0.25-ci maddə) kimi müəyyən edilmiş, həmin Məcəllənin 86-cı (Təhqiqatçı) maddəsində isə cinayət təqibini həyata keçirərkən təhqiqatçının zəruri prosesual qərarlar qəbul etməsi, öz səlahiyyətləri daxilində istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirməsi təsbit olunmuşdur (86.1-ci maddə) [1].

Eyni zamanda CPM-in 7.0.24-cü maddəsinə əsasən müstəntiq öz səlahiyyətləri daxilində həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət işi üzrə ibtidai istintaqı aparən şəxs kimi müəyyən edilmiş, həmin Məcəllənin 85-ci (Müstəntiq) maddəsində isə cinayət təqibini həyata keçirərkən zəruri prosesual qərarlar qəbul etməsi, istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirməsi nəzərdə tutulmuşdur (85.1-ci maddə) [1].

Lakin təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, cinayət-prosessual qanunvericilikdə təhqiqatçı və müstəntiq anlayışlarına verilmiş bu izahlar bir sıra digər anlayışlarda olduğu kimi (o cümlədən ibtidai araşdırma, təhqiqat, cinayət təqibi, cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar və sair) natamamdır, onların təhqiqat və ibtidai istintaqa qədərki funksiyalarını əhatə edə bilməmişdir. Mövzudan uzaqlaşmamaq üçün ayrıca araşdırılması zəruri olan bu problemin üzərində qalmaq qısaca ifadə edək ki, təhqiqatçı və müstəntiq yuxarıda qeyd olunan funksiyalarla yanaşı, CPM-in 85.2, 86.2 və 207.1-ci maddələrinə əsasən həm də tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, ilkin yoxlama aparmaq, o cümlədən kifayət qədər səbəb və əsas olduqda cinayət işi başlamaq səlahiyyətlərinə malikdirlər.

CPM-in yuxarıda qeyd etdiyimiz normalardan, həmçinin həmin Məcəllənin 46, 209, 210 və 212-ci maddələrindən açıq-aşkar şəkildə görünür ki, tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair məlumatlara baxılması və ilkin yoxlama aparılması sahəsində, xüsusən də cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi ilə bağlı təhqiqatçı ilə müstəntiqin səla-

hiyyətləri eynidir. Eyni zamanda cinayət haqqında məlumatlara baxılması, o cümlədən ilkin yoxlama aparılması sahəsində qanunverici onlara münasibətdə hər hansı bir ayrıcalıq tanımamışdır, yəni həm təhqiqatçının, həm də müstəntiqin fəaliyyət göstərdiyi müvafiq dövlət orqanında cinayət haqqında məlumata məhz təhqiqatçının, yaxud müstəntiqin baxmalı olması nəzərdə tutulmamış, bu səlahiyyət onların hər ikisinə verilmişdir.

Belə ki, CPM-in 85.2.1-ci maddəsinə əsasən **müstəntiqin**, 86.2.1-ci maddəsinə əsasən isə **təhqiqatçının** həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, kifayət qədər səbəblər və əsaslar olduqda cinayət işi başlamaq, işi öz icraatına götürmək, cinayətin açılması, işin hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün zəruri tədbirlər görmək, səlahiyyəti daxilində bütün istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirmək vəzifələri müəyyən edilmişdir.

Təhqiqatçı, o cümlədən müstəntiq tərəfindən cinayət işinin başlanması vəzifəsindən danışarkən qeyd olunmalıdır ki, burada söhbət heç də bütün cinayətlərdən getmir. CPM-in 37-ci (Cinayət təqibinin növləri) maddəsinə əsasən, cinayətin xarakterindən və ağırlıq dərəcəsinə əsaslı olaraq cinayət təqibi həmin Məcəllənin müddəalarına uyğun xüsusi, ictimai-xüsusi və ya ictimai ittiham qaydasında həyata keçirilir (37.1-ci maddə). İctimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və ya həmin Məcəllənin 37.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda prokurorun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM) 127, 128, 129.2, 130.2, 131.1, 133, 134, 142.1, 148-1, 149.1, 150.1, 151, 156—158, 163, 169-1, 175—177.1, 178.1, 179.1, 184.1, 186.1, 187.1, 190.1, 197 və 201.1-ci maddələrində göstərilən cinayətlərə görə həyata keçirilir (37.3-ci maddə). CPM-in 37.5-ci maddəsindən görünür ki, ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi zərər çəkmiş şəxsin şikayəti olmadan prokuror tərəfindən yalnız aşağıdakı hallarda başlanıla bilər: 1) törədilmiş cinayət dövlətin və ya cəmiyyətin mənafeyinə toxunduqda; 2) cinayət hakimiyyət nümayəndəsi və ya dövlət orqan-

larının digər vəzifəli şəxsləri tərəfindən, yaxud onlara qarşı törədildikdə; 3) cinayət hamilə vəziyyətdə olan qadın, qoca və köməksiz vəziyyətdə olan şəxs barəsində törədildikdə; 4) cinayət hədə-qorxu, məcburiyyət təsiri altında və ya onu törətmiş şəxsdən asılı vəziyyətdə olan digər şəxs barəsində törədildikdə; 5) cinayət fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmamış şəxs tərəfindən və ya ona qarşı törədildikdə. CPM-in 37.2 və 37.3-cü maddələrində göstərilməyən digər cinayətlər üzrə cinayət təqibi ictimai ittiham qaydasında həyata keçirilir (37.6-cı maddə). **Deməli, təhqiqatçı və müstəntiqin özü tərəfindən cinayət işi başlamaq səlahiyyəti cinayət təqibi ictimai ittiham qaydasında həyata keçirildikdə, o cümlədən ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi üzrə zərər çəkmiş şəxsin şikayəti olduqda mövcud olur.**

CPM-in 38-ci (Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi vəzifəsi) maddəsinə görə müstəntiqlə yanaşı həm də təhqiqatçı (bu və digər səlahiyyətlər həmçinin cinayət haqqında məlumatlara baxan prokurora aid olsa da, biz mövzu daxilində tədqiqatımızın məqsədinə uyğun olaraq daha çox təhqiqatçı ilə yanaşı müstəntiqi vurğulayacağıq – **(qeyd müəllifindir – Y.M)** hazırlanan, yaxud törədilən cinayətin əlamətlərini əks etdirən əməllər barədə məlumat aldıqda və ya cinayət hadisəsini bilavasitə aşkar etdikdə həmin Məcəllə ilə müəyyən edilmiş qaydada cinayətin izlərinin qorunması və götürülməsi üçün tədbirlər görməli, həmçinin öz səlahiyyətləri daxilində dərhal təhqiqat və ya istintaq aparmalıdırlar (38.1-ci maddə). Belə ki, CPM-in 46-cı (Cinayət işinin başlanması ilə bağlı cinayət təqibi üzrə icraatın açılmasının xüsusiyyətləri) maddəsinə əsasən ictimai ittiham və ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi üzrə cinayət işinin başlanması üçün müvafiq səbəb və əsaslar olmalıdır (46.1-ci maddə). Cinayət işinin başlanması üçün səbəb kimi törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında fiziki şəxs tərəfindən verilən ərizə, hüquqi şəxsin (vəzifəli şəxsin) və ya media subyektinin məlumatları, yaxud bu məlumatların təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən bilavasitə aşkar edilməsi ola bilər (46.2-ci maddə). Cinayət işinin başlanması üçün əsas cinayət-

tin əlamətlərinə işarə edən kifayət qədər dəlillərin olmasıdır. Cinayətin əlamətlərini əks etdirən əməlin törədilməsini və cinayət təqibini istisna edən halların olmadığını güman etməyə əsaslar mövcuddursa, öz səlahiyyətləri daxilində fəaliyyət göstərən təhqiqatçı və ya müstəntiq dərhal cinayət işi başlamalıdır (46.3-cü maddə). CPM-in 209.1 və 210.1-ci maddələrinə əsasən həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş səbəblər və əsaslar mövcud olduğu bütün hallarda (fərqləndirmə müəllifindir – Y.M) təhqiqatçı və ya müstəntiq öz səlahiyyətləri daxilində dərhal cinayət işi başlamalı, 212.1-ci maddəsinə görə isə cinayət işinin başlanması üçün səbəblərin qanunsuz olduğu və ya əsasın olmadığı halda cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır.

2.2. Cinayət haqqında məlumata baxılması, o cümlədən ilkin yoxlama aparılması.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatı (o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını) istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək səlahiyyəti təhqiqatçının belə məlumatlara baxmaq və ilkin yoxlama aparmaq kimi funksiyalarını icra edərkən yaranır.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumata baxılması dedikdə, qanunvericinin nəyi nəzərdə tutması CPM-də birbaşa əskini tapmamışdır. Hərfi olaraq yanaşsaq “baxılma” dedikdə həmin məlumatın səlahiyyətli subyekt, konkret halda təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən hərtərəfli öyrənilməsi başa düşülür. Elə prosesual mənada da bəzi hallarda məlumatın və ona əlavə edilmiş dəlillərin öyrənilməsi cinayət işinin başlanması, cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi, yaxud məlumatın istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsinə kifayət edir. Lakin bir sıra hallarda cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul edilməsi üçün məlumatın öyrənilməsi şəklində baxılması kifayət etmir, ilkin yoxlama aparılması zəruri olur. Daxili İşlər Nazirliyinin 03 noyabr 2011-ci il tarixli 680 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında” Təlimatın 1.2.4-cü bəndində “məlumatlara baxılması - cinayət və hadisələr ba-

rədə məlumatlarda göstərilən faktların tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılması və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində qərar qəbul edilməsidir” [2] kimi izah edilmişdir. “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.5-ci maddəsinə görə müraciətdə göstərilən məsələyə baxıldıqda və bu barədə vətəndaşa (kollektiv müraciətlərdə - müraciət edən şəxslərdən birinə) əsaslandırılmış cavab verildikdə müraciət baxılmış hesab olunur [3]. Həmin Qanunun təhlili həm də onu göstərir ki, müraciətə baxılması anlayışı həm də onun araşdırılmasını, orada göstərilənlərin yoxlanılmasını da əhatə edir (7.7, 9.2, 10.1, 14.0.1-ci maddələr).

Beləliklə, hesab edirik ki, cinayət haqqında məlumatlara baxılması həmin məlumatın öyrənilməsini, zəruri hallarda ilkin yoxlama (araşdırma) aparılmasını, qanunamüvafiq tədbirlərin görülməsini, müvafiq prosesual qərar qəbul edilməsini və nəticəsi haqqında cinayət haqqında məlumat verən şəxs olduğu halda həmin şəxsə cavab (yazılı məlumat) verilməsini nəzərdə tutur.

İlkin yoxlama ilə bağlı burada qısaca (geniş şərh və mülahizələrimizin ayrıca tədqiqat işində təqdim edilməsi nəzərdə tutulmuşdur) ifadə edək ki, CPM-də, o cümlədən həmin Məcəllənin 7-ci maddəsində “ilkin yoxlama” anlayışına izah verilməmişdir. Lakin CPM-in 207.1.2-ci maddəsindən görünür ki, ilkin yoxlama “cinayət işinin başlanması üçün əsasların kifayət qədər olmasına dair” [1] aparılır, eyni zamanda bu normada qanunverici ilkin yoxlamanın cinayət haqqında məlumatın alındığı istənilən halda deyil, “zəruri hallarda” aparılmasını təsbit etmiş, lakin “zəruri hallarda” dedikdə hansı halları nəzərdə tutmasını birbaşa göstərməmişdir. **Bizim fikrimizcə, qeyd olunan maddədə “zəruri hallarda” dedikdə cinayət haqqında məlumatın cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında (o cümlədən istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsinə dair) əsaslandırılmış qərar qəbul etməyə kifayət etmədiyi hallara işarə edilmişdir ki, bu hallarda başlanmış ilkin yoxlama qeyd olunan qərarların qəbul edilməsinə imkan verən sübutlar toplanılandək davam etdirilməlidir.**

Bundan əlavə, CPM-in 207.2-ci maddəsinə əsasən təhqiqatçı və ya müstəntiq ictimai-xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətlər haqqında məlumatlara baxarkən həmin cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin şikayəti olduğu halda yoxlama apara bilər. Belə şikayət olmadığı halda ictimai-xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətlər haqqında digər şəxslərin məlumatları təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən nəzərə alınmamalıdır. Həmin məlumatlara prokuror həmin Məcəllənin 37.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda baxa bilər. Eyni zamanda, xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayət üzrə də ilkin yoxlama aparılır.

Bundan başqa, CPM-in 207.1.2-ci maddəsinin mətnində mötərizə içərisində “aşkar cinayətlər haqqında məlumatlar istisna olmaqla” sözləri qeyd olunaraq, bu cinayətlər üzrə ilkin yoxlamanın aparılmadığı təsbit olunmuşdur. Yəni aşkar cinayətlər üzrə ilkin yoxlama keçirilmədən cinayət işi başlanır. **Bəs “aşkar cinayətlər” dedikdə qanunverici nəyi nəzərdə tutmuşdur?** CPM-in bu maddəsindən başqa heç bir normasında ayrıca “aşkar cinayətlər” sözləri işlədilməmiş, bu anlayışa və oxşar mənada olan “böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər” anlayışına da izah verilməmişdir. Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, “böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər” anlayışı “aşkar cinayətlər”ə nisbətə daha dar anlamı ifadə edir, yəni “aşkar cinayətlər”in yalnız bir hissəsi “böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər”dir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən “aşkar cinayətlər” dedikdə “ilkin məlumatlarda təqsirkar məlum olan və aşkar şəraitdə törədilən...” [4] cinayətlər başa düşülməlidir. Deməli, cinayət haqqında məlumatlarda (o cümlədən həmin məlumatlara əlavə edilən dəlillərdə) cinayət törədilməsi və onu törətməkdə şübhəli olan şəxs aşkar surətdə məlum olduqda ilkin yoxlama aparılmadan qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət işi başlanmalı, yaxud böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat açılmalıdır.

Bəzi elmi mənbələrdə CPM-in 209-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət işinin dərhal

başlanmalı olduğu hallarda ilkin yoxlamanın aparılmadığı qeyd olunsa da, biz bu yanaşma ilə qətiyyənlə razı deyilik. Belə ki, CPM-in 209.1-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş səbəblər və əsaslar mövcud olduğu bütün hallarda təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror dərhal cinayət işi başlamalıdır. Göründüyü kimi, qanunverici cinayət işinin cinayət haqqında məlumat əsasında deyil, müvafiq səbəblər, xüsusən də əsaslar əldə olunduqda dərhal başlamasını, bir sözlə alınmış məlumatda dərhal cinayət işinin başlanmasına əsaslar olmadıqda, ilkin yoxlamanın aparılaraq bu yoxlamanın gedişində belə əsaslar əldə olduğu anda cinayət işinin başlanmasını nəzərdə tutmuşdur. Eyni zamanda CPM-in 209.2-ci maddəsində ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun dərhal cinayət işini aşkar edilmiş fakt üzrə başlamasına əsas verən hallarla bağlı vurğulanmalıdır ki, burada da qanunverici əslində ilkin yoxlamanın aparılmasını qadağan etməmişdir. Əksinə, bu cinayətlər haqqında məlumatlar əksər hallarda öz-özlüyündə hələ “fakt” demək deyildir, həmin məlumatlara baxılaraq bir çox hallarda məhz ilkin yoxlama hərəkətləri aparılması nəticəsində qeyd olunan faktlar aşkar edilir və bundan sonra dərhal cinayət işi başlanır.

Fikrimizcə, CPM-in 209.2-ci maddəsində qeyri-dəqiqliyə yol verilmişdir. Belə ki, həmin maddədə qeyd olunan faktlardan bəziləri istintaq aidiyyəti üzrə daxili işlər orqanlarına aiddir və həmin orqanların təhqiqatçısı və ya müstəntiqi də, məsələn, CPM-in 209.2.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halda (qanuni əsaslarla saxlama halları istisna olmaqla, odlu silah, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular, radioaktiv materiallar, zəhərləyici maddələr aşkar edildikdə) dərhal cinayət işi başlamalıdır, necə ki, təcrübədə məhz belə də edilir. Bu normada təhqiqatçı və ya müstəntiqin cinayət işi başlamaq səlahiyyətinin məhdudlaşdırılması ilə razılaşmaq olmaz.

İlkin yoxlama ilə bağlı fikirlərimizi ümumiləşdirərək qeyd edək ki, ilkin yoxlamanın əsas məqsədi törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumat əsasında intensiv və təcir-

salınmaz hərəkətlər edərək cinayət işi başlamaq və ya cinayət işi başlanmasını rədd etməkdir, o cümlədən yoxlamanın gedişində araşdırılması təhqiqatçı və ya müstətiqin səlahiyyətinə aid olmadıqda məlumat (həmçinin material) istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilə bilər.

3. Cinayət haqqında məlumatın (və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi .

3.1. İstintaq aidiyyətinin mahiyyəti, növləri, ərazi və məhkəmə aidiyyəti ilə müqayisəsi.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində ərəb mənşəli “aidiyyət” ismi bu şəkildə izah edilmişdir: “*aid olma, nisbət və əlaqəsi olma, dəxli olma. Bunun sizə aidiyyəti varmı? Aidiyyəti üzrə rəs. – haraya lazımsa, oraya, aid olduğu yerə. Ərizəniz aidiyyəti üzrə göndərildi*” [5, 85]. Bu izahdan çıxış etsək “istintaq aidiyyəti” cinayət işi üzrə ibtidai istintaqı aparmaq, o cümlədən cinayət haqqında məlumata baxmaq, onu araşdırmaq səlahiyyətinin aid olması, məxsus olması kimi başa düşülə bilər.

Elmi ədəbiyyatlarda, o cümlədən “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyası”nda (bundan sonra Kommentariya) ifadə edilmiş mövqeyə əsasən “Cinayət-prosessual qanunvericilikdə cinayət işlərinin istintaq orqanlarına aidiyyətinin növ (predmet) aidiyyəti, şəxslərə görə aidiyyət, qarışıq (alternativ) aidiyyət və cinayət işlərinin əlaqəsinə görə aidiyyət (əlaqəli aidiyyət) üsullarından istifadə edilmişdir.” [6, 654]. **Lakin, fikrimizcə, söhbət cinayət haqqında məlumatın istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsindən getdikdə bunlardan yalnız ikisi, yəni növ (predmet) aidiyyəti və şəxsə görə aidiyyət əhəmiyyət daşıyır.** Növ və ya predmet aidiyyəti araşdırılan cinayətə görə fərqləndirməni, bu və ya digər cinayətin araşdırılmasının hansı orqanın səlahiyyət dairəsində olmasını, şəxsə görə aidiyyət isə adından da göründüyü kimi, barəsində cinayət təqibi həyata keçirilən şəxsə görə fərqləndirməni, daha dəqiq desək, həmin şəxsin şəxsiyyəti, xidməti və ya qulluq vəziyyətinə görə barəsində araşdırmanın müvafiq orqana aid edilməsini nəzərdə tutur. **Lakin Kommenta-**

riyanın 26-cı fəslinin müəllifinin bu məsələ ilə bağlı mövqeyi bir qədər fərqli və həm də yanlış görünür; “Şəxslərə görə aidiyyətin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, bu zaman cinayət işinin istintaq orqanının səlahiyyətinə aid edilməsi, barəsində cinayət təqibi həyata keçirilən şəxsin şəxsiyyəti, xidməti və ya qulluq vəziyyəti, yaşı, sağlamlığı və s. bu kimi fərdi xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir” [6, 654]. Şəxsin şəxsiyyətinin, xidməti və ya qulluq vəziyyətinin istintaq aidiyyətinə təsiri aydın olsa da, müəllif şərhə ehtiyacı olmasına baxmayaraq barəsində cinayət təqibi aparılan şəxsin yaşı və sağlamlığının istintaq aidiyyətinə nə kimi təsir etməsini izah etməmiş, şəxslərə görə aidiyyət üzrə prokurorluq orqanlarının müstətiqlərinin CPM-in 215.3.2 və 215.3-cü maddələrində qeyd olunan şəxslərin təqsirləndirilməsinə dair işlərin istintaqını aparmasını qeyd etmişdir; halbuki qeyd olunan şəxslər qanunda yaşı və ya sağlamlığına görə deyil, şəxsiyyəti, xidməti və ya qulluq vəziyyətinə görə fərqləndirilmişdir. **Doğrudanmı, şəxsin yaşı və sağlamlığının istintaq aidiyyətinə təsiri vardır? Kommentariyada açıq buraxılmış bu sualla bağlı aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edirik:**

Fikrimizcə, barəsində cinayət təqibi aparılan şəxsin yaşı və sağlamlığının istintaq aidiyyətinə həlledici təsirdən söhbət gedə bilməz. Lakin barəsində cinayət təqibi aparılan şəxsin yaşı və sağlamlığı ilə istintaq aidiyyəti arasında müəyyən əlaqənin olması müzakirə edilə bilər. Əvvəla, cinayət-prosessual cəhətdən yanaşsaq qanunvericilikdə barəsində cinayət təqibi həyata keçirilən şəxslər yaşına görə yetkinlik yaşına çatmayan, sağlamlıq vəziyyətinə görə isə anlaqsız və ya narkomaniya xəstəliyinə düşər olması ilə fərqləndirilmişdir. Məlumdur ki, yetkinlik yaşına çatmayanların (18 yaşı tamam olmamış şəxslərin) törətdikləri cinayətlər üzrə məhkəməyədək icraat, o cümlədən anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə məhkəməyədək icraat və narkomaniya xəstəliyi ilə əlaqədar cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi nəzərdə tutulmuş şəxs barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə məhkəməyədək icraat ibtidai istintaq şəklində aparılır (CPM-in 430, 467-2.1

və 469.1-cu maddələri). Lakin burada da nəzərə alınmalıdır ki, söhbət bütövlükdə məhkəməyədək icraatdan (CPM-ə görə, daha dəqiq ifadə etsək həmin Məcəllənin “Cinayət işinin başlanması” adlı XXV fəslə “Cinayət təqibi üzrə məhkəməyədək icraat” adlı VII bölməyə daxil edildiyindən məhkəməyədək icraata cinayət haqqında məlumat baxılması, o cümlədən bu məlumat əsasında ilkin yoxlama aparılması da daxildir. Deməli, qanunvericinin məntiqi ilə həmin maddələrdə məhkəməyədək icraat əvəzinə, ibtidai araşdırma sözləri yazılmalıydı) deyil, cinayət işi üzrə məhkəməyədək icraatdan gedir. Yəni bu şərt heç də o demək deyildir ki, həmin şəxslərlə bağlı cinayət haqqında məlumat baxılması, o cümlədən ilkin yoxlama aparılmasını mütləq müstəntiq həyata keçirməlidir; müvafiq orqanın təhqiqatçısı da səlahiyyəti daxilində bu şəxslər barəsində cinayət işi başlanmasınadək araşdırma apara bilər. Başqa sözlə, həmin şəxslər barəsində araşdırma bütün hallarda ibtidai istintaq formasında aparılmır, cinayət işi başlandığı halda ibtidai araşdırma yalnız ibtidai istintaq formasında həyata keçirilir, cinayət işi üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətləri şəklində və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqatın aparılmasına yol verilmir. Deməli, təhqiqatçı yetkinlik yaşına çatmayan, anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər və ya narkomaniya xəstəliyinə düçar olanlar tərəfindən cinayət törədilməsi (və ya hazırlanması) haqqında məlumatı, o cümlədən həmin məlumat əsasında toplanmış materialı deyil, başlanmış cinayət işini ya mənsub olduğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanının istintaq qurumuna, ya da istintaq aidiyyəti üzrə digər müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və ya prokurorluğa göndərəcəkdir. **Göründüyü kimi, yuxarıda qeyd etdiyimiz hallarda şəxsin yaşı və sağlamlıq vəziyyətinin istintaq aidiyyətinə deyil, ibtidai araşdırmanın formasına təsiri mövcuddur. Lakin bir istisna halın istintaq aidiyyətinə ilk baxışda təsirinin olması müzakirə edilə bilər.** Belə ki, ibtidai istintaq aparmaq səlahiyyəti olan müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının hər birində ixtisaslaşmış təhqiqat qurumları da vardır, həmin qurumların təhqiqatçıları yetkinlik yaşına çatmayanlar, anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxslər və ya narkomaniya xəstə-

liyinə düçar olanlar tərəfindən törədilmiş cinayət əməli ilə bağlı cinayət işi başladığı halda və həmin faktın araşdırılması onun mənsub olduğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanına aid olduqda cinayət işini ibtidai istintaq aparılması üçün istintaq qurumuna göndərəcəkdir. Lakin təhqiqat aparmaq səlahiyyəti olan elə bir müvafiq icra hakimiyyəti orqanı da vardır ki, onun istintaq qurumu yoxdur. Belə ki, CPM-in 214.2.3-cü maddəsi və “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli 387 №-li Fərmanının 2-ci hissəsinin 15-ci abzasına görə Müdafiə Nazirliyinə aid hərbi hissələrin və hərbi idarələrin ərazisində hərbi qulluqçular tərəfindən və ya hərbi xidmət əleyhinə törədilmiş cinayətlər həmin nazirliyin təhqiqatçıları tərəfindən araşdırılsa [7] da bu icra hakimiyyəti orqanının istintaq qurumu mövcud deyildir. Bu o deməkdir ki, Müdafiə Nazirliyinin təhqiqatçısı tərəfindən cinayət işi başlandığı halda həmin iş istintaq aidiyyəti üzrə ibtidai istintaq aparılması üçün prokurorluq orqanlarına (Hərbi Prokurorluğa) göndərilməlidir. Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, Müdafiə Nazirliyinə aid olmayan hərbi hissələrin və hərbi idarələrin ərazisində hərbi qulluqçular tərəfindən və ya hərbi xidmət əleyhinə törədilmiş cinayətlərə müvafiq olaraq təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri və digər müvəkkil edilmiş şəxslər baxaraq araşdırsalar da, cinayət işi üzrə ibtidai istintaqı təhqiqatı aparan şəxslərin mənsub olduğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının (Daxili İşlər Nazirliyi, Dövlət Sərhəd Xidməti və sair) istintaq qurumları deyil, hərbi prokurorluq aparmalıdır. Lakin qeyd olunan hallarda cinayət işinin istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi həyata keçirilsə də bunun şəxsin yaşı və ya sağlamlığı ilə bağlı deyil, məhz hərbi qulluqçu olması və ya cinayətin hərbi xidmət əleyhinə törədilməsi ilə əlaqədar olması yaddan çıxarılmamalıdır.

Beləliklə, şəxsin yaşı və sağlamlıq vəziyyətinin cinayət işi üzrə ibtidai istintaq aparılarkən istintaq aidiyyətinə təsiri ola bilməz, yəni predmet aidiyyəti və şəxsin şəxsiyyəti, xidməti və ya qulluq vəziyyəti üzrə istintaq aidiyyətinə əməl olunmaqla ibtidai istintaq aparılarkən barəsində cinayət təqibi aparılan şəxsin yaşı (məsələn, yetkinlik yaşına çatmadığı), sağlamlığı (məsələn, anlaqsızlıqla nəticələnən psixi xəstəliyi və ya narkomaniya xəstəliyinə düçar olması) cinayət işinin başqa istintaq orqanına göndərilməsinə səbəb olmayacaqdır.

Qanunvericiliyin təhlili göstərir ki, şəxsin şəxsiyyəti, xidməti və ya qulluq vəziyyətinə əsasən müəyyən edilən şəxslərə görə aidiyyət şərtləri ibtidai araşdırma aparmaq səlahiyyəti olan orqanlardan yalnız prokurorluqla bağlıdır. Belə ki, barəsində cinayət təqibi aparılan şəxs hərbi qulluqçu, diplomatik nümayəndəlik əməkdaşı, dairəsi qanunla dəqiq müəyyən edilmiş vəzifəli şəxslər və bəzi dövlət orqanlarının əməkdaşları, o cümlədən keçmiş prezidentin özü və ya onun arvadı (əri) olduqda ibtidai araşdırmanı prokurorluq orqanları aparmalıdır. Bu hallarda cinayət haqqında məlumat, o cümlədən ilkin yoxlama materialı istintaq aidiyyəti üzrə prokurorluğa göndərməlidir. Qarışıq (alternativ) aidiyyət və cinayət işlərinin əlaqəsinə görə aidiyyət (əlaqəli aidiyyət) şərtləri isə cinayət haqqında məlumatın və ya ilkin yoxlama materialının, o cümlədən cinayət işinin istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsini nəzərdə tutmur.

3.2. Ərazi aidiyyəti və məhkəmə aidiyyəti

Biz cinayət prosesində aidiyyət məsələsinə ilk öncə ibtidai araşdırma və məhkəmə aidiyyəti olmaqla baxılmasını, ərazi aidiyyəti məsələsinin isə bu iki aidiyyətin hər birinin daxilində baxılmasını daha doğru və praktik olması düşüncəsindəyik. Cinayət haqqında məlumata baxan təhqiqatçı (və ya müstəntiq) ilk öncə həmin məlumatın ibtidai araşdırma aparmaq səlahiyyəti olan hansı orqana (prokurorluq və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanına) aid olmasını müəyyən etməlidir. Bu həm də ona görə əhəmiyyət kəsb edir ki, daxili işlər orqanları və prokurorluq istisna olmaqla digər müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının demək olar ki, heç birinin ərazi istintaq qurumları möv-

cud deyildir, yəni digər istintaq qurumlarının ərazi yurisdiksiyası Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisini əhatə edir. DİO və prokurorluqda hər bir ərazi vahidi üzrə yerli qurumlar olduğundan bu orqanlar arasında məlumata baxılması üzrə ərazi aidiyyətinin müəyyən edilməsinin praktik əhəmiyyəti də vardır ki, cinayət haqqında məlumatın bir-birinə göndərilməsi operativ surətdə həyata keçirilə bilər, digər orqanlarla bağlı isə vəziyyət fərqlidir; bir qayda olaraq həmin orqanlarda cinayət haqqında məlumata baxılması, o cümlədən cinayət işlərinin ibtidai istintaqının aparılması ərazi yurisdiksiyası Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisini əhatə edən istintaq qurumları tərəfindən həyata keçirilir, cinayətin törədilmə yeri aidiyyətin müəyyən edilməsində rol oynamır.

İstintaq aidiyyətindən fərqli olaraq təhqiqatçının cinayət haqqında məlumatı mənsub olduğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanı daxilində olan digər təhqiqat orqanına, həmçinin həmin orqanın istintaq qurumuna ərazi aidiyyəti üzrə göndərməsində hər hansı məhdudiyət yoxdur, hətta göndərilməsi şərtdir. Ərazi aidiyyəti cinayətin (o cümlədən ehtimal olunan cinayətin) törədilmə, baş vermə yerinə görə aidiyyəti nəzərdə tutur. CPM-in 216.1-ci maddəsinə əsasən ibtidai araşdırma cinayətin törədildiyi yer üzrə (inzibati ərazi vahidi üzrə) aparılır. “Nəzərə alınmalıdır ki, bu norma eyni təhqiqat və ya istintaq orqanının tabeliyində olan və müxtəlif inzibati ərazi vahidlərində (rayon, şəhər və s.) fəaliyyət göstərən orqanlar arasında cinayət işlərinin bölüşdürülməsi məsələlərini tənzimləməklə ərazi aidiyyətini müəyyən edir. Aidiyyət məsələsi həll edilərkən ibtidai araşdırmanın predmet aidiyyəti (hansı istintaq orqanına aid olduğu) dəqiqləşdirilməli, sonra isə həmin ibtidai araşdırmanın ərazi aidiyyəti (hansı inzibati ərazi vahidində aparılması) müəyyən edilməlidir. Cinayətin törədildiyi yer dedikdə isə ictimai təhlükəli əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) obyektiv cəhətinin təzahür etdiyi yer başa düşülməlidir. Bu zaman cinayətin növündən asılı olaraq (uzanan, davam edən və s.) cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinin normalarının tələblərinə riayət edilməklə cinayətin törədildiyi yer müəyyən edilməlidir. ... O da nəzərə

alınmalıdır ki, qanunverici Cinayət-Prosessual Məcəllənin 216.1-ci maddəsində ibtidai araşdırmanın aparılma yerini həmin Məcəllənin 215.2-ci maddəsində göstərilən hər hansı orqanın (prokurorluq və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanları) fəaliyyət yeri ilə şərtləndirməyərək ibtidai araşdırmanın bilavasitə cinayətin törədildiyi yer üzrə aparılmasını müəyyən etmişdir. Bununla da, Cinayət-Prosessual Məcəllənin 216.1-ci maddəsinin “ibtidai araşdırma cinayətin törədildiyi yer üzrə (inzibati ərazi vahidi üzrə) aparılır” müddəası ibtidai araşdırmanın ərazi üzrə aidiyyətini müəyyən etməklə həmin Məcəllənin 215.2-ci maddəsində sadalanan orqanlar tərəfindən ibtidai istintaq aparılarkən rəhbər tutulan məcburi göstəriş kimi nəzərdə tutulmuşdur” [8].

Cinayəti araşdırmaq səlahiyyəti olan orqanın (ərazi üzrə) müəyyən olunması həmin cinayətin başa çatma anı və yerindən bilavasitə asılıdır. Bu baxımdan uzanan və davam edən cinayətlər daha çox mübahisə doğurmaqdadır. Qanunvericilikdə ibtidai araşdırma zamanı uzanan və davam edən cinayətlərin ərazi aidiyyətinin müəyyən olunması ilə bağlı birbaşa norma olmasa da ibtidai araşdırma təcrübəsi ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətinə dair məsələləri tənzimləyən CPM-in 74-cü maddəsindən təsirlənərək formalaşmışdır. Belə ki, həmin Məcəllənin 74.2.1-ci maddəsinə görə uzanan cinayətin başa çatdığı yer onun törədildiyi yer, 74.2.2-ci maddəsinə görə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş son əməlin törədildiyi yer davam edən cinayətin başa çatdığı yer hesab olunur. Lakin uzanan və davam edən cinayətlərlə bağlı ibtidai araşdırmanın aparılma yerinin də qanunvericilikdə birbaşa tənzimlənməsinə ehtiyac vardır. Hesab edirik ki, uzanan və ya davam edən cinayət bir inzibati ərazi vahidində başlasa da, həmin yerdə deyil, başqa inzibati ərazi vahidində başa çatarsa ibtidai araşdırma cinayətin başa çatdığı yer üzrə ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən (istintaq aidiyyətinə də əməl olunmaqla) aparılmalıdır.

Bundan əlavə, müasir dövrdə bəzi cinayətlər, xüsusən də dələduzluq cinayəti fərqli törədilmə üsulları ilə təzahür etdiyindən ibtidai araşdırmanın aparıldığı yerin müəyyən edilməsində çətinliklər və bir-birini istisna edən yanaşmalar vahid

təcrübənin formalaşmasına mane olmaqdadır. Burada daha çox plastik bank kartından istifadə edilməklə göndərilən pul vəsaitinin ələ keçirilmə yeri və anı ilə bağlı hüquqi tənzimlənməyə ehtiyac vardır. Bu məsələyə bizim əsaslandırılmış yanaşmamız mövcud olsa da, mövzudan uzaqlaşmamaq üçün qısaca ifadə edək ki, cinayətlərin başa çatması üçün təqsirkarın bank hesabına, o cümlədən plastik kart hesabına köçürülmüş pul vəsaiti ilə bağlı ona sahiblik və ya ondan istifadə etmə, yaxud üzərində sərəncam vermə xarakterli əməliyyat aparması zəruridir, belə əməliyyatın aparıldığı yer cinayətin başa çatma yeri hesab edilməlidir.

Eləcə də cinayət haqqında məlumatlara baxılması zamanı məhkəmə aidiyyətindən yalnız onda söhbət gedəcəkdir ki, baxılan məlumatın xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətə dair olması müəyyən olunduqda həmin məlumat müvafiq məhkəməyə göndərilməlidir. CPM-in 37.2-ci maddəsinə görə xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi yalnız zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin **147 (böhtan)**, **148 (təhqir)**, **165.1 (Müəlliflik hüququ və ya əlaqəli hüquq obyektlərindən qanunsuz istifadə etmə, yəni özgənin elmi, ədəbi, bədii və ya başqa əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə, bu cür əsəri qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yayma, habelə şərikli müəllifliyə məcbur etmə, əgər bu əməllər nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmuşsa)** və **166.1-ci (İxtiraçılıq və patent hüquqlarını pozma, yəni ixtiradan və ya səmərələşdirici təklifdən qanunsuz istifadə etmə və ya ixtira yaxud səmərələşdirici təkliflərin mahiyyəti barədə məlumatları müəllifin razılığı olmadan və rəsmi dərc ediləndək yayma, müəllifliyi mənimsəmə, şərikli müəllifliyə məcbur etmə, əgər bu əməllər nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmuşsa)** maddələrində göstərilən cinayətlər üzrə həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, qanunvericiliyə əsasən baxılması məhkəmələrin səlahiyyətində olan məsələlər üzrə (mülki, kommertiya və sair) məlumatlar, başqa sözlə cinayət xarakterli olmayan məlumatlar məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilir.

3.3. Cinayət haqqında məlumatlara baxmaq və bu məlumatlar əsasında ilkin yoxlama aparmaq səlahiyyəti olan orqanlar

Təhqiqat və ibtidai istintaq aparmaq, xüsusən də cinayət haqqında məlumatlara baxmaq və bu məlumatlar əsasında ilkin yoxlama aparmaq səlahiyyəti olan orqanların dairəsinin dəqiqləşdirilməsi istintaq aidiyyətinin müəyyən edilməsində əsas faktor kimi çıxış edir.

Cinayət-prosessual qanunvericilikdə (CPM-in 85.2.1, 86.2.1 və 207-ci maddələri) təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən cinayət haqqında məlumatlara baxıldığı, o cümlədən bu məlumatlar əsasında ilkin yoxlama aparıldığı nəzərdə tutulsa da, həmin təhqiqatçı və müstəntiqlərin hansı dövlət orqanlarında fəaliyyət göstərməsi, başqa sözlə prokurorluqdan başqa hansı orqanlara bu funksiyaları yerinə yetirmək səlahiyyətinin verilməsi ayrıca olaraq təsbit edilməmişdir. Lakin məntiqi yanaşma əsasında belə nəticəyə gəlmək olar ki, təhqiqat və ibtidai istintaq aparmaq səlahiyyəti olan orqanların hər birinin öz səlahiyyəti daxilində cinayət haqqında məlumatlara baxmaq və bu məlumatlar əsasında ilkin yoxlama aparmaq səlahiyyəti vardır. Təcrübə də məhz bu şəkildə formalaşmışdır.

Bir sıra xarici ölkələrdə olduğu kimi, ölkəmizdə də cinayət-prosessual qanunvericiliyə əsasən təhqiqat və ibtidai istintaqın aparılması müvafiq dövlət orqanları arasında bölüşdürülmüşdür.

Belə ki, CPM-in 214.2-ci maddəsinə əsasən cinayət işləri üzrə **təhqiqatı** aşağıdakı təhqiqat orqanları və şəxslər aparırlar:

- Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının (təhqiqat orqanlarının) təhqiqatçıları — Azərbaycan Respublikasının həmin müvafiq icra hakimiyyəti orqanları müstəntiqlərinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş cinayət işləri üzrə (214.2.1-ci maddə);

- rəhbərlik etdikləri hərbi hissələrin, hərbi idarələrin (müvafiq icra hakimiyyəti orqanına aid hərbi hissələr və hərbi idarələr istisna olmaqla), cəzaçəkmə müəsisələrinin, həbs yerlərinin, dəniz gəmilərinin yerləşdiyi ərazidə (ərazi üzrə) törədilmiş cinayətlərə dair cinayət işləri üzrə — müvafiq olaraq təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata

keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri, cəzaçəkmə müəsisələrinin və ya həbs yerlərinin rəisləri, dəniz gəmilərinin kapitanları və digər müvəkkil edilmiş şəxslər; əks-kəşfiyyat fəaliyyətinin təminatını, həyata keçirilən hərbi hissələrdə, hərbi idarələrdə təhlükəsizlik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid olan işlər üzrə — müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının təhqiqatçıları. (214.2.2-ci maddə);

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanına aid hərbi hissələrin və hərbi idarələrin ərazisində hərbi qulluqçular tərəfindən və ya hərbi xidmət əleyhinə törədilmiş cinayətlərə dair işlər üzrə — müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təhqiqatçıları (214.2.3-cü maddə).

“Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli 387 №-li Fərmanının 2-ci hissəsindən görünür ki, CPM-in 214.2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanları”nın səlahiyyətlərini daxili işlər, dövlət təhlükəsizliyi, sərhəd xidməti, fəvqəladə hallar, gömrük orqanları, İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi, həmin Məcəllənin 214.2.2-ci maddəsində (ikinci halda) nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanları”nın səlahiyyətlərini Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, həmin Məcəllənin 214.2.2-ci maddəsində (birinci halda) və 214.2.3-cü maddəsində (hər iki halda) nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Müdafiə Nazirliyi həyata keçirir [7].

Yeri gəlmişkən hesab edirik ki, CPM-in 214.2-ci maddəsində yanlışlıqlara yol verilmişdir. Belə ki, söhbət təkcə cinayət işləri üzrə təhqiqatdan deyil, ümumiyyətlə, təhqiqat fəaliyyətindən (cinayət işi hesab edilməyən məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqat da daxil olmaqla), o cümlədən təhqiqatçı tərəfindən cinayət haqqında məlumata baxılması və ilkin yoxlamanın aparılmasından getməlidir. Əslində təhqiqatçı

(həm də müstəntiq) onun səlahiyyətinə aid edilmiş cinayət işini deyil, reallıqda baş vermiş və ya ehtimal olunan cinayət hadisəsini araşdırır, bu araşdırma cinayət haqqında məlumata baxılmasında, həmin məlumat əsasında ilkin yoxlamanın aparılmasında, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın (yalnız təhqiqatçı tərəfindən) və ya cinayət işinin ibtidai araşdırılmasında ifadə oluna birlər (müstəntiq tərəfindən bundan əlavə CPM-də nəzərdə tutulmuş xüsusi icraatlar formasında), aidiyyət məsələsi cinayət işinə deyil, cinayətə aid olmalıdır. *Ona görə də CPM-in 214.2-ci maddəsində “Cinayət işləri üzrə təhqiqatı” sözlərinin “Təhqiqatı, o cümlədən cinayət haqqında məlumata baxılmasını və ilkin yoxlamayı” sözləri ilə, 214.2.1-ci maddəsində “cinayət işləri”, 214.2.2-ci maddəsində “işlər” və 214.2.3-cü maddəsində “cinayətlərə dair işlər” sözləri “cinayətlər” sözü əvəz edilməlidir. Eyni zamanda CPM-in 207-ci maddəsində cinayət haqqında məlumata baxılması və ilkin yoxlamanın həmin Məcəllənin 214 və 215-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş dövlət orqanları tərəfindən aparılması barədə birbaşa norma təsbit olunmalıdır.*

İbtidai istintaqı aparmaq səlahiyyəti olan orqanlara gəldikdə isə CPM-in 215.2-ci maddəsinə əsasən cinayət işləri üzrə **ibtidai istintaq** prokurorluq və Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən aparılır. CM-in 100—113, 120—125, 126.3, 135—138, 145, 146, 148-1, 149, 154-162, 162-1 (cinayət işi prokurorluqda başlandıqda), 163, 164, 165.2, 165-2, 165-3, 166.2, 167-168, 169-1, 179, 189-1, 190, 191, 192-2, 193-1 (cinayət işi prokurorluqda başlandıqda), 195, 195-1, 195-2, 202 - 203-1, 208, 210—212, 222, 223, 262, 268, 286—288, 290—302, 304, 307—315, 316-2.1, 317, 317-1.2, 318-1, 318-2, 321 və 323-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə (CPM-in 215.3.2-ci maddəsi), cinayətin törədilməsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikasının keçmiş Prezidentinin və ya onun arvadının (ərinin), Milli Məclisin deputatlarının, Baş nazirin, İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (ombudsmanın), Məhkəmə-Hüquq Şurasının üzvlərinin, hakimlərin, prokurorluq orqanları əməkdaşlarının, Azərbaycan Respublikasının

xaricdəki diplomatik idarələrinin və xarici dövlətlərin ölkəmizdəki diplomatik nümayəndəliklərinin əməkdaşlarının, habelə ədliyyə, polis, təhlükəsizlik, miqrasiya, fəvqəladə hallar, vergi və gömrük orqanları əməkdaşlarının təqsirləndirilməsi ilə bağlı cinayət işləri üzrə (CPM-in 215.3.2-ci maddəsi). Müharibə cinayətlərinə və hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlərə dair, habelə hərbi qulluqçular tərəfindən törədilmiş cinayətlərə dair işlər üzrə ibtidai istintaq hərbi prokurorluq tərəfindən aparılır (göstərilən cinayətlər hərbi qulluqçu olmayan şəxsin iştirakı ilə törədilsə, onun barəsində cinayət işi üzrə ibtidai istintaq da hərbi prokurorluq tərəfindən aparılır (215.4-cü maddə).

CPM-in 215.5-ci maddəsinə görə həmin Məcəllənin 215.3 və 215.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallardan, yəni prokurorluğun aidiyyətinə olan işlərdən başqa, digər cinayət işləri üzrə ibtidai istintaq Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən aparılır.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli 387 №-li Fərmanının 3-cü hissəsindən görünür ki, CPM-in **215.5**-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət işləri üzrə ibtidai istintaqı aparan müvafiq icra hakimiyyəti orqanları dedikdə, Azərbaycan Respublikasının daxili işlər (polis) orqanları, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, Ədliyyə Nazirliyi (Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi), İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Sərhəd Xidməti, Fəvqəladə Hallar Nazirliyi başa düşülür [7].

Fərmanda həmin orqanların səlahiyyət dairəsi, başqa sözlə hansı cinayətlərin ibtidai istintaqını aparmaq səlahiyyətlərinin olması dəqiq müəyyən edilmişdir. Belə ki, CM-in 126.1, 126.2, 127—134, 139—144, 144-1, 144-2, 144-3, 150—153,

169, 170–178, 180–183, 185–188, 194, 197–201, 204, 205, 213-2, 213-3, 215, 217, 218, 220, 221, 228–233-1, 234–240, 242–244, 245–246, 253–259, 261, 263–267, 269, 316, 316-1, 320, 322 və 324–326-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - daxili işlər (polis) orqanları, CM-in 167-1, 167-2, 167-3, 168, 214, 214-1, 214-2, 214-3, 219, 219-2, 226.3, 227-1, 233-2, 233-3, 233-4, 270, 270-1, 274–285 və 316-2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, CM-in 196, 289, 303, 305, 317-1.1 və 317-2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - Ədliyyə Nazirliyi (Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi), CM-in 192, 193, 201-1, 205-1, 205-2, 213, 213-1.3 və 213-1.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi, CM-in 207, 209 və 224-2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - Dövlət Gömrük Komitəsi, CM-in 206 və 224-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - bu işi başlanmış Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, Dövlət Sərhəd Xidməti və ya daxili işlər (polis) orqanları, CM-in 318 və 319-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - Dövlət Sərhəd Xidməti, CM-in 213-1.1-ci və 213-1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - bu işi başlanmış İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi və ya Dövlət Gömrük Komitəsi, CM-in 219-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - bu işi başlanmış Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti və ya Dövlət Sərhəd Xidməti, CM-in 222-1–222-3, 225, 249 və 260-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - Fövqəladə Hallar Nazirliyi, CM-in 224, 226.1, 226.2, 227, 247, 248, 250, 251 və 252-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - bu işi başlanmış Fövqəladə Hallar Nazirliyi və ya daxili işlər (polis) orqanları, CM-in 167, 168-1, 216 və 271–273-2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - bu işi başlanmış Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti və ya daxili işlər (polis) orqanları,

CM-in 162-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - cinayətin əlamətləri vergi nəzarəti zamanı aşkar olunduqda İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi, CM-in 306-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - Ədliyyə Nazirliyi, vergilərin, işsizlikdən sığorta və ya məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməməsi ilə əlaqədar qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icra edilməməsi və ya həmin məhkəmə aktlarının icrasına maneçilik törədilməsinə münasibətdə həmçinin İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi, CM-in 244-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə - bu işi başlanmış İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi və ya daxili işlər (polis) orqanları, CM-in 206-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə - bu işi başlanmış İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi və ya Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, CM-in 192, 193, 201-1, 205-1, 205-2, 213, 213-1 və 244-1-ci maddələri üzrə cinayət işləri İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən başlandıqda, həmin cinayətlərin ibtidai istintaqı zamanı CM-in 178, 179, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 210, 308, 309, 311, 312, 312-1, 313, 314, 320 və 326-cı maddələrində göstərilən cinayətlərin əlamətləri aşkar olunduqda, göstərilən işlər üzrə ibtidai istintaq İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti qismində İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən aparılır. Yuxarıda müəyyən edilmiş qaydada cinayət işləri müvafiq olaraq Daxili İşlər Nazirliyi və ya İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən başlandıqda və həmin cinayətlərin ibtidai istintaqı zamanı CM-in 193-1-ci maddəsində göstərilən cinayətin əlamətləri aşkar olunduqda, göstərilən cinayətlərə dair işlər üzrə ibtidai istintaq müvafiq prokurorun qərarı ilə bu işi başlanmış Daxili İşlər Nazirliyi və ya İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən aparılır. Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti tərəfindən xidməti vəzifələrinin icrası zamanı dövlətin konstitusiyası quruluşunun əsaslarına və təhlükəsizliyinə, icti-

mai və iqtisadi sahədə milli təhlükəsizlik maraqlarına və qanunla qorunan mənafelərinə mühüm zərər vuran cinayətlərin vəzifəli şəxs tərəfindən törədildiyi aşkar olunduqda, həmin cinayətlərə dair işlər üzrə ibtidai istintaqı Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti aparır.

3.4. Cinayət haqqında məlumatın (və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsinin mahiyyəti və şərtləri

Cinayət haqqında məlumatlara baxılması, həmçinin həmin məlumat əsasında ilkin yoxlamanın aparılması yuxarıda qeyd olunan qaydada səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən təmin edilir, bu zaman həmin təhqiqatçı və ya müstəntiq baxdığı, həmçinin ilkin yoxlamasını apardığı cinayətin araşdırılmasının onun xidmət etdiyi müvafiq dövlət orqanın səlahiyyətində olmadığını müəyyən etdikdə, məlumatın və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının istintaq aidiyyəti üzrə məhz bu cinayəti araşdırmaq səlahiyyəti olan müvafiq dövlət orqana göndərilməlidir. Deməli, cinayət haqqında məlumatın (həmçinin həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının) istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi dedikdə məlumata baxan və ya ilkin yoxlama aparan təhqiqatçı (və ya müstəntiq) tərəfindən həmin cinayət əməlinin araşdırılmasının xidmət etdiyi müvafiq dövlət orqanının səlahiyyətində olmadığını müəyyən edərək CPM və müvafiq fərmana əsasən səlahiyyətli icra hakimiyyəti orqanına və ya prokurorluğa göndərilməsi başa düşülməlidir. Təcrübədə səhv tətbiq olunmasına baxmayaraq belə qayda CPM-in 213-cü (Cinayət haqqında məlumatın istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi) maddəsində əslində aydın şəkildə müəyyən edilmişdir. Belə ki, həmin Məcəllənin 213.1-ci maddəsinə əsasən aşağıdakı hallarda təhqiqatçı və ya müstəntiq cinayət işini başlamadan törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərə bilər: həmin cinayətin araşdırılması onun səlahiyyətinə aid olmadıqda (213.1.1); cinayət onun fəaliyyət dairəsinin hüdudlarından kənar ərazidə törədildikdə (213.1.2). *(Buna baxmayaraq CPM-in 213-cü maddəsinin təkmilləşdirilməsinə də ehtiyac vardır, həmin maddənin təkmilləşdirilməsi-*

nə dair mülahizələrimizi 3.5. yarımbaşlığı altında təqdim edəcəyik.)

Göründüyü kimi, CPM-in 207.5.3-cü maddəsində qeyd edilmiş “məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək” müddəasının mahiyyəti həmin Məcəllənin 213.1-ci maddəsində qanunverici tərəfindən “*həmin cinayətin araşdırılması onun səlahiyyətinə aid olmadıqda*”, “*təhqiqatçı ... cinayət işini başlamadan... cinayət haqqında məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərə bilər*” sözləri ilə dəqiq şəkildə ifadə edilmiş, bu da əslində “istintaq aidiyyəti” və “istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək” anlayışlarına fərqli yanaşmalara səbəb olmamalı idi. Qanunverici bu mövqeyi ilə istintaq aidiyyəti üzrə göndərilmənin yeganə səbəbini ortaya qoymuşdur. “İstintaq aidiyyəti” anlayışının təcrübədə düzgün anlaşılması həm də onu şərtləndirir ki, təhqiqatçı xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətinə aid edilmiş istənilən cinayəti (ağırlıq dərəcəsindən asılı olmayaraq) araşdırmaq, müvafiq səbəb və əsaslar olmadıqda cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etmək və ya cinayətin əlamətlərinə işarə edən kifayət qədər dəlillər olduqda, CPM-in 37.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla cinayət işi başlamaq səlahiyyətinə malikdir.

İstintaq aidiyyəti üzrə göndərilmənin mahiyyətini, cinayət haqqında məlumatın və ya ilkin yoxlama materialının istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsi ilə bağlı mövqeyimizi, xüsusən də təhqiqatçının baxdığı məlumatı, həmçinin ilkin yoxlamasını apardığı materialı istintaq aidiyyəti üzrə xidmət etdiyi eyni orqan daxilində olan istintaq qurumuna göndərmək hüququnun olmamasını CPM-in 213.1.1-ci maddəsindən əlavə daha iki mühüm mənbə də təsdiqləyir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən CPM-in “213.1 və 213.2-ci maddələrində törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatın **digər istintaq orqanına göndərilməsi** (*fərqləndirmə müəllifindir – Y.M*) hallarından biri kimi barəsində məlumat verilən cinayətin araşdırılması onun səlahiyyətinə aid olmaması ... müəyyən edilmişdir” [8].

Eləcə də “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında” Təlimatın 3.3-cü bəndində göstərilmişdir ki, “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər barədə məlumatların qeydiyyatı” kitabında (*qısaca 1 nömrəli kitabda - qeyd müəllifindir - Y.M*) qeydə alınmış məlumat aşağıdakı hallarda **istintaq və ya ərazi aidiyyəti üzrə** göndərilir (*fərqləndirmə müəllifindir – Y.M*):

3.3.1. məlumatın araşdırılması Daxili İşlər Nazirliyinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətlərinə aid olmadıqda (*istintaq aidiyyəti üzrə – qeyd müəllifindir – Y.M*);

3.3.2. hadisə polis orqanının xidməti ərazisindən kənarada törədildikdə (*ərazi aidiyyəti üzrə – qeyd müəllifindir – Y.M*) [2].

Kargüzarlıq qaydalarına uyğun olaraq poçt, kuryer və digər vasitələrlə daxil olan məlumatlar, habelə “Hadisələr barədə rabitə və digər texniki vasitələrlə daxil olan məlumatların qeydiyyatı” kitabında (*qısaca 2 nömrəli kitabda - qeyd müəllifindir - Y.M*) qeydə alınmış və araşdırılması DİN-in səlahiyyətinə aid olmayan cinayətlər barədə məlumatlar 1 nömrəli kitabda qeydə alınaraq istintaq aidiyyəti üzrə dərhal müvafiq dövlət orqanına (prokurorluq, Fövqəladə Hallar, Ədliyyə, Müdafiə nazirlikləri, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Sərhəd və Dövlət Təhlükəsizliyi xidmətləri, İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti) göndərilir (yuxarıda qeyd olunan Təlimatın 3.5-ci bəndi) [2].

Cinayət haqqında məlumatın və ya toplanmış ilkin yoxlama materialının istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməsinə bir neçə misal çəkərək də izah etmək olar: məsələn, Daxili İşlər Nazirliyinin strukturuna daxil olan qurumun təhqiqatçısı tərəfindən CM-in 125 (özünü öldürmə həddinə çatdırma) və ya 149-cu (zorlama) maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət barədə məlumatı və ya toplanmış ilkin yoxlama materialını həmin cinayətin araşdırılması prokurorluğun səlahiyyətində olduğundan müvafiq prokurorluq orqanına, hərbi qulluqçu tərəfindən cinayət törədilməsi barədə məlumatı və ya ilkin yoxlama materialını hərbi prokurorluğa, CM-in 303-cü (Siyahıya alınmış və ya üzərinə həbs qoyulmuş, yaxud müsadirə olunmalı əmlak barəsində qanunsuz hərəkətlər) maddəsində nə-

zərdə tutulmuş cinayət haqqında məlumatı və ya bu barədə ilkin yoxlama materialını Ədliyyə Nazirliyinə göndərməlidir.

Beləliklə, cinayət haqqında məlumatın və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının istintaq (ibtidai araşdırma) aidiyyəti üzrə göndərilməsi dedikdə məlumat və ya ilkin yoxlama materialının qanunvericiliyə əsasən həmin cinayəti növünə və ya törədən şəxsə görə araşdırmaq səlahiyyəti verilmiş dövlət orqanına göndərilməsi başa düşülməlidir.

3.5. CPM-in 213-cü maddəsinin təkmilləşdirilməsinə dair mülahizələr

Fikrimizcə, CPM-in 213-cü maddəsində müəyyən yanlışlıqlara yol verilmişdir. Belə ki, həmin Məcəllənin 213.1.2-ci maddəsində təhqiqatçının (və ya müstəntiqin) törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatı cinayət onun fəaliyyət dairəsinin hüdudlarından kənar ərazidə törədildikdə cinayət işini başlamadan istintaq aidiyyəti üzrə göndərməsi təsbit olunsada, əslində ərazi aidiyyəti üzrə göndərilmə əsası istintaq aidiyyəti üzrə göndərilməyə aid edilmiş, başqa sözlə qarışdırılaraq bir yerdə verilmişdir. Cinayətin təhqiqatçının fəaliyyət dairəsi hüdudlarından kənar ərazidə törədilməsi müəyyən edildikdə məlumat və ya ilkin yoxlama materialı istintaq aidiyyəti üzrə deyil, məhz ərazi aidiyyəti üzrə göndərilir.

Bundan əlavə, CPM-in 213.1-ci maddəsində “göndərə bilər” sözləri qeyd edilsə də, fikrimizcə, bu heç də o demək deyildir ki, təhqiqatçı və ya müstəntiq cinayət haqqında məlumatı (o cümlədən ilkin yoxlama materialını) həmin Məcəllənin 213.1.1 və 213.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda istintaq və ya ərazi aidiyyəti üzrə göndərməməyə də haqlıdır. Sadəcə qanunverici onu nəzərdə tutmaq istəmişdir ki, təhqiqatçı və ya müstəntiq cinayət haqqında məlumatı (o cümlədən ilkin yoxlama materialını) cinayət işi başlamadan da istintaq və ya ərazi aidiyyəti üzrə göndərməyə haqlıdır, lakin bunu etməyərək həmin məlumat əsasında cinayət işi başladıqdan sonra həmin cinayət işini də istintaq və ya ərazi aidiyyəti üzrə göndərə bilər. Başqa sözlə, hər bir halda CPM-in 213.1.1 və 213.1.2-ci maddələrdə nəzər-

də tutulmuş hallarda cinayət haqqında məlumat (o cümlədən ilkin yoxlama materialı) və ya həmin cinayət faktı ilə bağlı başlanmış cinayət işi istintaq və ya ərazi aidiyyəti qaydalarına uyğun olaraq aidiyyəti orqana göndərməli, ibtidai araşdırma istintaq və ərazi aidiyyəti qaydalarına əməl edilməklə davam etdirilməlidir (Baş prokuror tərəfindən digər orqana həvalə edilməsi halları istisna olmaqla).

Eyni zamanda “istintaq aidiyyəti” sözləri ilə razılaşmadığımızı da ifadə etmək istərdik. Belə ki, məlum olduğu kimi istintaq (daha dəqiq desək ibtidi istintaq) cinayət işi üzrə aparılır və istintaq aidiyyəti üzrə məhz cinayət işinin göndərilməsindən söhbət gedə bilər. Cinayət haqqında məlumat, o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialı isə cinayət işi demək deyildir. Eyni zamanda göndərilən məlumat və ya material üzrə cinayət işi başlanmaya da bilər, yəni müvafiq səbəb və ya əsaslar olmadıqda cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar da qəbul edilə bilər. Ona görə də biz “istintaq aidiyyəti” deyil, “ibtidai araşdırma aidiyyəti” sözlərinin daha uğurlu və yerində olduğunu düşünürük. Təhqiqatçı məlumatı və ya ilkin yoxlama materialını qanunvericiliklə həmin cinayət faktı üzrə təhqiqat və ya istintaq aparmaq səlahiyyəti verilmiş prokurorluq və ya digər müvafiq icra hakimiyyəti orqanına istintaq aidiyyəti üzrə deyil, ibtidai araşdırma aidiyyəti üzrə göndərir. Baxmayaraq ki, CPM-in 7.0.22-ci maddəsində ibtidai araşdırma cinayət işi üzrə ibtidai istintaq və təhqiqat növündə məhkəməyədək aparılan icraat kimi izah edilmişdir, biz bununla da razı deyilik. Əvvəla, ibtidai araşdırmanı cinayət işi ilə məhdudlaşdırmaq, bu anlayışa böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın aid olmadığı anlamına gəlir ki, bu doğru deyildir. Bundan əlavə, ibtidai istintaqdan fərqli olaraq təhqiqatın yalnız cinayət işi ilə əlaqələndirilməsi də yanlış yanaşmadır; təhqiqatın bir növü olan böyük ictimai təhlükə törətməyən bəzi aşkar cinayətlər üzrə icraat heç də cinayət işi hesab edilmir. Cinayət haqqında məlumatlara baxılması və ilkin yoxlama nə ibtidai istintaq, nə də ki, təhqiqat deyildir, lakin cinayət haqqında məlumatlara baxılması, xüsusən ilkin

yoxlama özü də bir araşdırma, daha dəqiqi ibtidai araşdırmanın ilkin mərhələsidir. Maraqlıdır ki, qanunverici CPM-in qeyd olunan maddəsində “ibtidai araşdırma” cinayət işi üzrə aparılan fəaliyyətlə məhdudlaşdırdığı halda, həmin Məcəllənin 212 (Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi) və 213-cü (Cinayət haqqında məlumatın istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi) maddələrində, yəni cinayət işi ilə bağlı olmayan fəaliyyətin üzərində ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyin həyata keçirilməsindən bəhs etmişdir. Fikrimizcə, CPM-in 7.0.22-ci maddəsi yuxarıda qeyd etdiyimiz və hazırki tədqiqat işinin məqsədlərindən uzaqlaşmamaq üçün geniş əsaslandırılmasını aparmadığımız bir sıra aspektlərə görə aşağıdakı redaksiyada verilməlidir:

“7.0.22. İbtidai araşdırma cinayət haqqında məlumatlara baxılması, bu məlumatlar əsasında ilkin yoxlama aparılması, təhqiqat və ibtidai istintaq növlərində (şəklində) məhkəməyədək icraatdır”.

Bundan əlavə, bir çox hallarda istintaq, ərazi və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilmə barədə qənaət cinayət haqqında məlumata baxılaraq müvafiq araşdırma aparıldıqdan sonra formalaşır. Deməli, belə hallarda yalnız cinayət haqqında məlumat deyil, həmçinin bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialı aidiyyəti üzrə göndərilir (məhz buna görə biz tədqiqatımız daxilində yeri gəldikcə cinayət haqqında məlumat və bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını bir yerdə qeyd etməyə çalışmışıq).

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, istintaq, ərazi və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilmə sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi məqsədilə təklif edirik ki, **CPM-in 213-cü maddəsinin adında “istintaq” sözü “ərazi, ibtidai araşdırma” sözləri ilə, 213.4 və 213.5-ci maddələrində “istintaq” sözü “ərazi və ya ibtidai araşdırma” sözləri ilə əvəz edilməli, 213.2 və 213.4-cü maddələrində “məlumatı” sözündən sonra “o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını” sözləri, 213.5-ci maddəsində “məlumatın” sözündən sonra “o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının” sözləri əlavə edilməli, 213.1, 213.1.1 və 213.1.2-ci maddələri ləğv edilərək,**

213.1-ci maddəsi aşağıdakı redaksiyada verilməlidir:

“213.1. Təhqiqatçı və ya müstəntiq cinayət işini başlamadan törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatı, o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını həmin cinayətin araşdırılması onun səlahiyyətinə aid olmadıqda ibtidai araşdırma aidiyyəti üzrə, cinayət onun fəaliyyət dairəsinin hüdudlarından kənar ərazidə törədildikdə ərazi aidiyyəti üzrə göndərə bilər.”

Eyni məntiqə CPM-in 207.5.3-cü maddəsinə “məlumat” sözündən sonra “o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını” sözləri əlavə edilməlidir.

4) Təhqiqatçı istintaq aidiyyəti qaydalarına əməl etməklə cinayət haqqında məlumata baxılmasını özü başa çatdırmalıdır.

Yuxarıda əsaslandığımız kimi, cinayət-prosessual qanunvericilik cinayət xarakterli məlumat baxan təhqiqatçını həmin məlumatı və ya toplanmış ilkin yoxlama materialını “istintaq aidiyyəti üzrə göndərmə” qaydasında xidmət etdiyi müvafiq dövlət orqanı üzrə **istintaq qurumuna göndərməsini nəzərdə tutmamışdır**. CPM-in 86, 207 və 214-cü maddələri və müvafiq Təlimat təhqiqatçının ilkin yoxlama fəaliyyətini özünün sonlandırmasını nəzərdə tutmuşdur. Belə ki, həmin Məcəllənin 86.2.1-ci maddəsinə görə törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatlara baxmaq, kifayət qədər səbəblər və əsaslar olduqda *cinayət işi başlamaq* (kursiv müəllifindir – Y.M), işi öz icraatına götürmək, cinayətin açılması, işin hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün zəruri tədbirlər görmək, səlahiyyəti daxilində bütün istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirmək təhqiqatçının vəzifəsidir. CPM-in 207.1-ci maddəsinə əsasən təhqiqatçı törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən daxil olmuş, habelə onun səlahiyyətlərinə aid olan və mediada əks etdirilmiş və təsdiq edən sənədlərlə birgə təqdim edilmiş məlumatı dərhal qeydə alaraq ona baxmalı, zəruri hallarda törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat (aşkar cinayətlər haqqında məlumatlar istisna olmaqla) alındıqdan sonra müəyyən olunmuş müd-

dətlərdə cinayət işinin başlanması üçün əsasların kifayət qədər olmasına dair ilkin yoxlama aparılmalı, *törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatlara baxılmasının (aparılmış yoxlamanın) nəticələri üzrə cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etməlidir* (kursiv müəllifindir – Y.M). Həmin Məcəllənin 207.5-ci maddəsi törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatların alındığı *hər bir halda* (kursiv müəllifindir – Y.M) təhqiqatçının aşağıdakı 4 qərardan birini qəbul etməsini nəzərdə tutmuşdur:

1) cinayət işi başlamaq (207.5.1); 2) cinayət işinin başlanmasını rədd etmək (207.5.2); 3) məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək (207.5.3); 4) xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətə dair məlumatı məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərmək (207.5.4).

Qeyd: Burada təhqiqatçının qeyd olunan 4 qərardan başqa, həm də böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayət haqqında məlumat alındıqdan sonra 24 saat ərzində ilkin yoxlama aparmadan məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat açmaq və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat açılmasından imtina olunması haqqında qərar qəbul etmək səlahiyyəti də yaddan çıxarmalıdır (CPM-in 45.3, 207.1.2, 294.1.2 və 294.1.3-cü maddələri, “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyata və baxılması qaydaları haqqında” Təlimatın 4.3.5 və 4.3.6-cı bəndləri).

Qanunverici təhqiqatçıya CPM-də nəzərdə tutulan geniş səlahiyyətləri ona görə verməyib ki, müvafiq qaydada baxdığı məlumatı və ya ilkin yoxlamanın nəticəsini özündə əks etdirən materialı cinayət tərkibinin olması əsası ilə xidmət etdiyi eyni dövlət orqanı daxilində olan istintaq qurumuna göndərsin. Yuxarıda da əsaslandığımız kimi qanunvericiliyə əsasən müstəntiq də cinayət haqqında məlumat və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialı üzrə təhqiqatçının qəbul edə biləcəyi qərarlar, yəni cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi (o cümlədən məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat açmaq və ya bundan imtina), habelə istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi haqqında qərarlar qəbul edəcəkdir.

Eləcə də nəzərə alınmalıdır ki, təhqiqatçı nəinki cinayət işi başlaya, hətta başladığı həmin cinayət işi üzrə istintaq hərəkətləri də keçirə bilər. Belə ki, CPM-in 214-cü maddəsinə əsasən təhqiqatın bir növü olan təcirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin aparılması şəklində təhqiqat cinayətin izlərinin müəyyən edilməsi və rəsmiləşdirilməsi məqsədilə aparılır. Təhqiqatı bu şəkildə apararkən CPM-in 147, 148, 153, 207, 209, 210, 227-232, 234-236, 238-247, 260-264, 268-270, 273-276-cı maddələrinin müddəalarına müvafiq olaraq təhqiqatçı cinayət işini başlayır, şübhəli şəxsi tutur və həmin Məcəllənin 86.4.2-ci maddəsində göstərilən təcirəsalınmaz istintaq hərəkətlərini (şübhəli şəxsi, zərər çəkmiş şəxsi, şahidi dindirmək, ekspertiza təyin etmək, tanınmaya təqdim etmək, baxış, axtarış, götürmə, şəxsi axtarış, şəxsi müayinə, ifadələrin yerində yoxlanılması, tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi, üzvləşdirmə, istintaq eksperimenti) aparır, cinayət işinin başlanmasından sonra 10 (on) gündən gec olmayaraq sonrakı araşdırmanın aparılması üçün cinayət işini istintaq orqanına göndərir.

Cinayət-prosessual qanunvericilikdə birbaşa təsbit olunmasa da, bir istisna halın nəzərə alınmasının praktik əhəmiyyəti olduğu düşüncəsindəyik. Belə ki, ibtidai araşdırma təcrübəsində təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən cinayət haqqında məlumat baxılarkən və ya bu məlumat əsasında ilkin yoxlama aparılarkən məlum olur ki, məlumatda və ya ilkin yoxlama materialında cinayətin törədilməsi istinad olunan şəxs barəsində eyni müvafiq icra hakimiyyəti orqanı daxilində, hətta həmin orqanın eyni ərazi idarəsinin və ya şöbəsinin daxilində istintaq qurumunun müstəntiqinin icraatında cinayət işinin ibtidai istintaqı aparılır. Araşdırmanın hərtərəfli, tam və obyektiv aparılmasını, ən əsası da cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyini təmin etmək üçün həmin ilkin yoxlama materialının bu cinayət işinə əlavə edilməsi (birləşdirilməsi) zərurəti yaranır. Təcrübədə bəzi hüquq tətbiqedənlər tərəfindən qanunvericiliyin buna imkan vermədiyi iddia edilərək, həmin bir və ya bir neçə cinayət faktının hər biri üzrə ayrıca cinayət işinin başlanması, toplanmış sübutlar əsasında cinayət işləri üzrə eyni şəxsin ayrı-ayrılıqda təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilərək itti-

ham elan olunması, yalnız bundan sonra eyni şəxsin təqsirləndirilməsinə dair cinayət işlərinin bir icraatda birləşdirilməsi tələb edilir. Lakin əslində qanunvericiliyin tələbi heç də bu şəkildə deyildir. Cinayət təqibi üzrə icraatın birləşdirilməsi əsaslarını və qaydasını tənzimləyən CPM-in 49-cu maddəsinə, xüsusən də 49.1-ci maddəsinə diqqətlə fikir verdikdə aydın olur ki, qanunverici "bir neçə şəxsin bir cinayəti birlikdə törətməkdə ittiham olunmaları üzrə cinayət təqibi və ya bir şəxsin bir neçə cinayəti törətməsi barədə cinayət təqibi"nin (fərqləndirmələr müəllifindir – Y.M) bir icraatda birləşdirilməsini mümkün hesab etmişdir. Yəni qanunverici bir neçə şəxsin bir cinayəti birlikdə törətmələri ilə bağlı daha da konkretliyə gedərək onların ittiham olunmaları üzrə cinayət təqibinin bir icraatda birləşdirilməsinə icazə verdiyi halda, bir şəxsin bir neçə cinayət törətməsi ilə bağlı belə tələb nəzərdə tutmamış, sadəcə cinayət təqibinin bir icraatda birləşdirilməsinin mümkünlüyünü müəyyən etmişdir. Yuxarıda da ifadə etdiyimiz kimi bu, daha çox icraatın tezliyini təmin etmək baxımından əhəmiyyətlidir; məlumat və ya ilkin yoxlama materialını icraatdakı cinayət işinə birləşdirən müstəntiq daha operativ surətdə iki və ya daha artıq cinayət faktı üzrə cinayətləri törətməsi istinad olunan şəxsə ittiham olunması üçün zəruri sübutları toplayacaqdır. Qeyd olunanlara əsasən CPM-in 49.1-ci maddəsinin tətbiqindəki bəzi süni maneələri aradan qaldırmaq məqsədilə hesab edirik ki, CPM-ə aşağıdakı məzmununda 207.5.3-1-ci maddəsi əlavə edilməlidir:

"207.5.3-1. məlumat və ya həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialını eyni şəxs barəsində ibtidai istintaqı aparılan cinayət işi ilə bir icraatda birləşdirilməsi üçün istintaq qurumuna göndərmək;"

NƏTİCƏ

1. Beləliklə də, cinayət haqqında məlumatın, o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının istintaq aidiyyəti (bizim fikrimizcə, ibtidai araşdırma aidiyyəti) üzrə göndərilməsi dedikdə, cinayət haqqında məlumatın, o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialının digər ibtidai araşdırma orqanına, yəni qanunvericiliyə əsasən həmin cina-

yət faktı və ya cinayəti törətmiş şəxs ilə bağlı prosesual araşdırma aparmaq səlahiyyəti olan prokurorluq və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanına göndərilməsi başa düşülməlidir.

2. Cinayət-prosesual qanunvericiliyə əsasən təhqiqatçı tərəfindən törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat, o cümlədən bu məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialı əməldə cinayət tərkibinin olmasına istinad edilərək cinayət işinin başlanması və ya araşdırmanın davam etdirilməsi adı ilə xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı üzrə istintaq qurumuna göndərilə bilməz. Təhqiqatçı araşdırılması xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətində olan cinayət barədə məlumat, o cümlədən həmin məlumat əsasında toplanmış ilkin yoxlama materialı üzrə müvafiq səbəb və ya əsaslar olduqda özü cinayət işi başlamalı, zəruri tədbirlər gördükdən sonra cinayət işini istintaq qurumuna göndərməli, yaxud müvafiq səbəb və ya əsaslar olmadıqda məlumat, o cümlədən ilkin yoxlama materialı üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etməlidir.

Burada cinayət haqqında məlumatda, o cümlə-

dən ilkin yoxlama materialında cinayət törətməsi istinad olunan şəxsin barəsində təhqiqatçının xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının daxilində olan istintaq qurumunda başqa material və ya cinayət işi üzrə cinayət təqibinin aparıldığı halları istisna hesab etmək olar ki, bu halda araşdırmanın hərtərəfli, tam, obyektiv aparılmasını və cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyini təmin etmək üçün təhqiqatçı tərəfindən məlumat, o cümlədən material CPM-in 49.1-ci maddəsinə əsasən bir icraatda birləşdirilməsi üçün istintaq qurumuna göndərilə bilər.

Təhqiqatçı cinayət haqqında məlumatı, o cümlədən ilkin yoxlama materialını ərazi aidiyyəti üzrə mənsub olduğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanı daxilində olan istintaq qurumuna göndərə bilər.

3. Hesab edirik müvafiq sahədə hüquq tətbiqəndənlər tərəfindən normaların düzgün və vahid qaydada tətbiqi təcrübəsinə nail olmaq üçün bu məqalədə tərəfimizdən təqdim olunmuş təkliflər cinayət-prosesual qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi zamanı istifadə olunmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi. [elektron resurs] <https://e-qanun.az/framework/46950>
2. Daxili İşlər Nazirliyinin 03 noyabr 2011-ci il tarixli 680 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında” Təlimat. [elektron resurs] <https://e-qanun.az/framework/22897>
3. “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Azərbaycan Respublikası 30 sentyabr 2015-ci il tarixli, 1308-IVQ №-li Qanunu. [elektron resurs] <https://e-qanun.az/framework/31281>
4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 293.1-ci maddəsinin və 297.0.4-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 12 yanvar 2011-ci il tarixli Qərarı. [elektron resurs] <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/203>
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, 4 cildə, Bakı 2006, I cild.
6. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin Kommentariyası. C.H.Mövsumovun, B.C.Kərimovun və Ə.H.Hüseynovun redaktəsi ilə, Bakı, 2016
7. “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli, 387 №-li Fərmanı. [elektron resurs] <https://e-qanun.az/framework/360>
8. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 62-ci maddəsinin tələbləri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 442.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 207.5, 215.7 və 216.2-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2 dekabr 2024-cü il tarixli Qərarı. [elektron resurs] <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1448>

Ясин МИКАЙЛЛИ

**РАССМОТРЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ О ПРЕСТУПЛЕНИИ ДОЗНАВАТЕЛЕМ:
НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ****РЕЗЮМЕ**

В данной статье автор рассматривает неправильное применение уголовно-процессуального законодательства в части направления информации о преступлении в соответствующий следственный орган. Автор обращает внимание на проблему ошибочного направления дознавателем информации о преступлении, относящемся к компетенции соответствующего органа исполнительной власти, включая собранные на ее основе первичные проверочные материалы, в следственный орган внутри той же исполнительной структуры на основании предположения о наличии в действиях проверяемого лица состава преступления. В статье дается научно-практическое толкование соответствующих норм и предлагаются конкретные предложения по совершенствованию отдельных положений Уголовно-процессуального кодекса.

Ключевые слова: дознаватель, информация о преступлении, первичная проверка, материал, следственная подследственность, территориальная подследственность, досудебное расследование

Yasin MİKAYILLI

REVIEW OF CRIMINAL INFORMATION BY THE INVESTIGATOR: SOME ISSUES**SUMMARY**

In this article, the author discusses the improper application of criminal procedural legislation regarding the referral of criminal information to the appropriate investigative authority. The author highlights the issue of information about crimes falling under the jurisdiction of the relevant executive authority, including preliminary verification materials collected based on such information, being mistakenly forwarded by the investigator to an investigative body within the same executive authority, based on the assumption that the act of the person under investigation contains elements of a crime. The article provides a scientific and practical interpretation of the relevant legal norms and proposes specific suggestions for improving certain provisions of the Criminal Procedure Code.

Key words: investigator, criminal information, preliminary verification, material, investigative jurisdiction, territorial jurisdiction, pre-trial investigation